

Stephen Kotkin

Mordet på Nin

Följande är ett kort utdrag ur del 2 av Kotkins Stalin-biografi, *Stalin, Vol. II: Waiting for Hitler, 1928-41*, Penguin Press, 2017.

Introduktion

Den amerikanske historikern Stephen Kotkin har föresatt sig att skriva en Stalin-biografi i 3 delar, varav de två första är klara.

I första delen (*Paradoxes of Power*) framställs Stalin som den naturlige arvtagaren till Lenin, och den smarte men skrupelfrie Stalins seger i maktkampen framstår som mer eller mindre oundviklig. Detta har gjort Kotkin populär bland stalinister och ny-stalinister.

I min recension av Anders Carlssons bok *Resa in i det okända – Resa in i Stalins värld* – tittade jag lite närmare på denna Stalin-biografi (sid 17-20) och diskuterade varför den blivit så populär bland stalinister (inklusive AC), för om man bara tar reda på lite mer om Kotkin och läser boken med kritiskt sinne så inser man vartåt Kotkin egentligen vill komma, och det är ingenting som stalinister borde ha någon anledning att applådera.

I andra delen (*Waiting for Hitler*) kastar Kotkin masken. Här framgår att han inte alls har något till övers för Stalin. I själva verket ses Stalins Sovjet som en historisk abnormitet, som ett avskräckande exempel på vad socialism innebär. Och inte nog med det: Stalins ”socialism” är den enda möjliga. Stalin-beundrare som tagit del av denna andra del har också insett detta och öser hat över Kotkin¹.

Men medan pro-stalinister nog skulle vilja förpassa biografins andra del till glömskan, så har de med en mer verklighetsförankrad bild av Stalins Sovjet mindre anledning att förtränga Kotkin. Det är riktigt att han är en reaktionär anti-socialist som är ute efter att visa att Stalins Sovjet var en grym diktatur, där miljontals människor förvisades eller fängslades (många av dem hamnade i arbetsläger²) och nära 700 000 personer avrättades bara under åren 1937-38³. Den överväldigande majoriteten av dessa var helt klart oskyldiga till det som de anklagades för. De sveptes med därför att Stalin ville göra sig av med all potentiell opposition. Och detta framgår med all önskvärd tydlighet i *Waiting for Hitler*.⁴

Stalinister har således inte något att hämta från denna bok, men för oss andra som vill veta mer om det som skedde under Stalin-epoken kan den vara läsvärd, för Kotkin är ingen dumskalle och han har otvivelaktigt trängt in bakom många av kulisserna i Stalins värld. Men samtidigt får vi akta oss för att svälja allt som Kotkin skriver, i synnerhet när han övergår från att beskriva faktiska händelser till att försöka förklara orsakssamband – för honom är det själva den socialistiska ideologin och teorin som är roten till det onda – objektiva materiella faktorer (ekonomiska, klassmässiga, internationella maktförhållanden...) är för honom ovidkommande – det avgörande är det som rör sig i Stalins skalle.

Enligt Kotkin var Stalins betydelse enorm: ”Socialismen” i Sovjetunionen var uteslutande ett verk av Stalins vilja och visade att ”vid mycket sällsynta tillfällen kan en enskild persons beslut radikalt omvandla ett helt lands politiska och socioekonomiska strukturer, med globala

¹ Det gäller t ex tokstalinisten Grover Furr som skrivit en hel bok för att göra upp med Kotkin.

² Se [Gulag i siffror](#) av Anne Applebaum

³ Se tabellen på sid 2 i [Historien om Alexander J Tivel](#).

⁴ Den som vill ha lite mer kött på benen när det gäller Kotkins uppfattning om Stalins Sovjet, rekommenderas ta del av [Terror som statskonst](#), som är ett utdrag ur *Waiting for Hitler*. ”Terror som statskonst” är övergripande rubrik för bokens del 2 som omfattar drygt 250 sidor (noterna ej medräknade).

återverkningar” (*Paradoxes...*, s 6). En sådan syn på personlighetens roll i historien strider helt mot marxismens historieuppfattning. Att stalinister trots det kan uppskatta del 1 av Kotkins Stalin-biografi visar att de antingen glömt denna marxistiska grundtes eller läst Kotkin med både skygglappar och färgade glasögon.

Lästips – recensioner av Kotkins Stalin-biografi

Fred Williams: [Recension av Stephen Kotkins Stalin: Paradoxes of Power 1878-1928](#)

Sheila Fitzpatrick: [Om Stephen Kotkins Stalin-biografi](#) (tar upp båda delarna)

Tony Wood: [Dzjugasjvilis liv](#) (jämför Kotkins och ryssen Oleg Chlevnjuks Stalin-biografier).

Mer av Kotkin:

[Från en klippbrant](#) (kapitel 6 ur *Waiting for Hitler*).

[Vad pågick i nr 1:s hjärna](#) (utdrag ur kapitel 8 i *Waiting for Hitler*)

Martin F (maj 2021)

Följande handlar om mordet på den spanska revolutionära socialisten Andreu Nin sommaren 1937, ett mord som utfördes av sovjetiska agenter på Moskvas uppdrag. Avsnittet är hämtat från *Waiting for Hitler*, s. 409-11. Vi har utelämnat Kotkins noter.

I grytan Barcelona var uppdragen allvarligare. NKVD:s mördare Josifas ”Juzik” Grigulevitjus, känd som Grigulevitj, var född 1913 i Wilno (Vilnius) med en rysk mor och litauisk-judisk far och uppfostrad som karait [gren av judendomen – öa], hade i sin ungdom mördat polisinformatorer, fängslats i Polen 1932-1933 för kommunistisk omstörtande verksamhet, och anslöt sig till sin far som hade emigrerat till Argentina och lärde sig spanska, för att komplettera sin medfödda polska, litauiska och ryska, liksom franska. ”José Escocoy” som han också skulle kallas i Spanien, hade på hösten flugit till Barcelona från Toulouse, och tog sig därifrån till Madrid, där han utbildade sabotörer och mordbrännare för arbete bakom Francos linjer. Han likviderade också ”trotskister”.⁵

Grigulevitj hade anlänt till Barcelona med sin dödspatrull den 3 maj 1937. Hans primära mål var Andreu Nin. Stationschefen för det sovjetiska NKVD, Orlov, förfalskade ett brev från en nazistisk agent till Franco, som i detalj redogjorde för Nins påstådda ”infiltration” av POUM för nationalisternas räkning. En rysk agent övertalade en bokhandel som var känd för att stöda POUM att ta hand om en resväska i några dagar.⁶ Regeringens polis anlände omgående och hittade resväskan, som innehöll de påstått hemliga dokumenten – Orlovs förfalskning av POUM-konspirationen med ”fascisterna”. Den 23 maj drev Orlov fallet mot POUM, och återopade de upphittade ”dokument” som han hade diktat ihop, som var skrivna med osynligt bläck och på en kod som sades ha ”dechiffrerats” tack vare att några av Francos kodböcker hade erövrats. Koltsov⁷ gjorde en stor affär av ”bevisen” för POUM:s förräderi i Pravda. POUM förbjöds snabbt och dess högkvarter på Hotel Falcón i Barcelona förvandlades till

⁵ I Boris Volodarskys biografi *Stalin's Agent – the Life & Death of Alexander Orlov* har Grigulevitj förärats ett helt eget kapitel ”Juzik will be called Artur”. Av denna bok framgår att Grigulevitj även deltog i planeringen av mordet på Trotskij i Mexiko 1940, och att han deltog i organiseringen av den väpnade attack som gjordes i maj 1940 mot Trotskij's bostad under ledning av konstnären Siqueiros. (a.a. s.360-68).

⁶ Här misstar sig Kotkin. Enligt Hugh Thomas (i boken *Spanska inbördeskriget*) ägdes bokhandeln, som låg i Gerona, av en falangist vid namn José Roca – en uppgift som bekräftas av andra källor (se nedan). Det aktuella avsnittet om detta återges i [Mordet på Andreu Nin – hur gick det till?](#), sid 4.

Polisrapporten om hur man beslagtogs dessa ”dokument” återges i den stalinistiska anklagelseskraften *Espionaje en España* av Max Rieger (som gavs ut 1938). Skriften återutgavs 2007 på initiativ av den katalanske historikern Pelai Pagès och där återfinns den nämnda rapporten på sid.96-98 (rapporten återges [HÄR – OBS på spanska](#)). Förordet till nyttgåvan finns i svensk översättning, se Pelai Pagès: [Stalinisterna och POUM under inbördeskriget i Spanien](#).

⁷ Michail Koltsov var *Pravdas* stjärnreporter i Spanien.

häkteslokaler.

Efter att Nin hade arresterats, kidnappade Orlovs skurkar honom från det spanska fängelset och tog honom till ett hemligt fängelse som NKVD hade i Cervantes' födelseort, Alcalá de Henares. Där torterade de honom för att få honom att erkänna att han var en "fascistisk agent". En stor del av POUM:s ledning väntade på sin rättegång, och ett sådant vittnesmål troddes vara nödvändigt för att övertyga allmänheten om att stöda dödsstraff. Nin vägrade erkänna förräderi, trotskism eller andra brott.

Han avrättades i hemlighet av Grigulevitjs dödspatrull på Alcalá de Henares' huvudväg och begravdes där. När folk fortsatte att fråga om var han höll hus, svarade ryssarna att han måste ha försvunnit med sina fascistiska medhjälpare.

Orlov skrev en broschyr som fördömde trotskismen, och tillskrev den till Nin.⁸ NKVD:s hemliga agent hade arbetat extra hårt för att bevisa sin trovärdighet för Stalin. När NKVD:s avdelning i Spanien genomförde Stalins hämningslösa kampanj mot "trotskister" och "fiender", gav de – som inte uppgick till mer än 40 och ibland hälften så många – felaktigt intryck av att de försökte genomföra en sovjetisering.

Sovjets utplånande av POUM spred också djup desillusion bland de som identifierade sig med den spanska republikens antifascistiska ideal. Eric Blair, mer känd som George Orwell, hade innan han upptäckte gruvarbetarna i Lancashire 1936 bara varit intresserad av politik ibland. I början av 1937 hade han rest till Spanien och anslutit sig till en milis som var förknippad med POUM. "Det var första gången som jag över huvud taget befann mig i en stad där arbetarklassen höll i tömmarna", skulle han skriva i *Hyllning till Katalonien*. "Arbetarna hade ockuperat så gott som alla byggnader och skrudat dem i röda fanor eller i anarkisternas röd-svarta, på varje vägg fanns hammaren och skäran och de revolutionära partiernas initialer målade, så gott som varenda kyrka hade plundrats och gudabilderna hade bränts upp.... Utanför varje affärs- eller kafélokal fanns en inskription som förkunnade att lokalen hade kollektiviserats – till och med skoputsarna hade anslutit sig till kollektiviseringen och deras lådor var målade i rött och svart. Kypare och butiksanställda såg en i ögonen och behandlade en som en jämlike... Till det yttre var Barcelona en stad där de välbärgade klasserna praktiskt taget inte längre existerade." Men Orwell blev chockad av upptäckten att kommunisterna kämpade med näbbar och klor mot denna gräsrotsrevolution.⁹ Den 20 maj 1937 sköts han i halsen av en krypskytt.¹⁰ I och med förbudet mot POUM flydde han över gränsen till Frankrike.¹¹

Översättning: Göran Källqvist

Lästips – mer om mordet på Nin

Martin Fahlgren: [Mordet på Andreu Nin – hur gick det till?](#) Här ingår bl a ett avsnitt ur historikern Hugh Thomas bok *Spanska inbördeskriget* som tecknar bakgrunden till de för den spanska revolutionen så fatala Barcelona-händelserna i maj-juni 1937. Dessutom ingår utdrag ur flera andra arbeten och dokument (bl a från de sovjetiska arkiven).

⁸ Denna uppgift har Kotkin hämtat från den sovjetiske spionchefen Sudoplatovs "självbiografi", som även finns i svensk översättning (för ett utdrag, se Bilaga 1 i [Mordet på Andreu Nin – hur gick det till?](#)). Men saken är den att Sudoplatov misstar sig när det gäller detta. Någon sådan skrift skrevs nämligen aldrig. Sudoplatov har förmodligen blandat ihop detta med en annan affär, mordet på trotskisten Rudolf Klement i Paris ett år senare (sommar 1938). Efter Klements försvinnande (han hittades senare mördad i floden Seine) spreds ett brev som uppgavs vara skrivet av honom, där han sade sig bryta med Trotskij och Fjärde internationalen. Brevet var förfalskat (det hade troligen den ryske agenten Orlov som upphovsman). Mer om denna historia, och med det förfalskade brevet, se [Mordet på Rudolf Klement](#) av Boris Volodarsky.

⁹ I de citerade raderna beskriver Orwell stämningen i december 1936. När Orwell återkom till Barcelona i maj 1937, hade stämningen förändrats radikalt. Hans nya iakttagelser återges av Noam Chomsky i [Makt och motstånd](#), s 12.

¹⁰ I *Hyllning till Katalonien* beskriver Orwell utförligt hur detta gick till.

¹¹ I slutet av juni.